

אולימפיאדת הלשון העברית השלישית

החוג ללשון העברית ולבלשנות שמית

תשפ"ד

שאלון הגמר – עם פתרונות

כיתות ז'–ט'

****שימו לב: עשויות להתקבל תשובות נוספות כתשובות נכונות בהתאם**

לשיקול הדעת של חברי צוות האולימפיאדה**

1. נועה קירל שרה: "זה רק אני, הפאז' והחום של ישראל".
 מהי החלופה העברית שקבעה האקדמיה ללשון העברית למילה **פָּאזִיץ**?
 א. ציודן ב. אַצטלה ג. **פּוּנדה** ד. כּוּפּתה ה. תיקון
2. בהשראת עיסוקה קראה שירה לארבעת ילדיה: יוגב, ניר, יניב ועידית. מהו עיסוקה של שירה?
 א. מהנדסת ב. רופאה ג. **חקלאית** ד. צורפת ה. טייסת
- הסבר:** יוגב הוא עובד אדמה, ניר הוא שדה חרוש, יניב גזור מן השורש נו"ב שפירושו צמיחה ורעננות, ועידית היא אדמה משובחת.
3. מה משמעות הצירוף **כְּהָרֵף עֵין**?
תשובה: בן־רגע, מהר מאוד, תכף ומייד.
4. מה משמעות המילה **אֲמַתְלָה**?
תשובה: תואנה, תירוץ. מקור המילה בארמית.
5. מה משמעות המילה **גְּשֵׁפִינְקָה**?
תשובה: הסכמה, אישור רשמי. בעבר שימשה המילה גם במשמעות חותמת. מקור המילה ככל הנראה מפרסית, והיא הגיעה לעברית דרך הארמית.
6. איזה פריט סביר להניח **שלא** תמצאו במכון יופי?
 א. **תְּרָפִיז** ב. תְּקֵלִיף ג. תְּחָפִיף ד. תְּקָרִישׁ ה. תְּרָחִיץ
הסבר: תְּרָפִיז הוא תמצית מרוכזת (למשל: תרכיז פטל).
 תְּקֵלִיף הוא קילוף של שכבת עור הפנים העליונה כדי לחדש ולרענן את העור (בלועזית: פילינג), תְּחָפִיף הוא שמפו, תְּקָרִישׁ הוא ג'ל, ותְּרָחִיץ הוא נוזל לניקוי העור ולחיטוי.

7. רק ארבע מחמש המילים שלפניכם יוצרות צירוף עם מילה משותפת שאינה ברשימה. איזו מילה מהרשימה אינה יוצרת צירוף עם המילה המשותפת? אפשר להטות את המילים ברשימה.

א. מורה

ב. פריצה

ג. ארץ

ד. חול

ה. אבן

הסבר: שאר המילים יוצרות צירופים עם המילה דָּרַךְ: מורה דרך, פריצת דרך, דרך ארץ, אבן דרך.

8. איזו מילה יוצאת דופן? נמקו את תשובתכם.

א. פְּעַמִּים ב. שְׁנָתִים ג. רְגָלִים ד. שְׁבוּעִים ה. אֲלָפִים

הסבר: רגליים היא צורת זוגי המשמשת גם צורת ריבוי (למשל 'מרבה רגליים'). המילים האחרות הן צורות זוגי בלבד.

9. לפניכם צמד מילים המבטא יחס משמעות מסוים: **אבטיח – מְקֻשָּׁה**.

איזה צמד מילים מבטא את אותו יחס המשמעות?

א. עינב – גפן

ב. תפוח – קטיף

ג. תאנה – דבלה

ד. זית – שָׁמֶן

ה. תפוז – פרדס

הסבר: יחס המשמעות בין המילים הוא פרי ומקום גידולו: מְקֻשָּׁה היא שדה לגידול אבטיחים, ופרדס הוא מטע לגידול תפוזים (ושאר פירות הדר).

10. השלימו את הביטוי:

אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר

הסבר: מקור הביטוי בתלמוד הבבלי (מועד קטן כה ע"ב), ושם הוא מופיע בהספד לחכם חשוב שנפטר. המשמעות המילולית: אם הארזים – העצים הנחשבים לחזקים ולגדולים שבעצים – עולים באש, מה יקרה לאזוב, הנחשב לצמח קטן ועלוב, כלומר ברור שהאזוב יחוסל ולא ייוותר ממנו דבר. כיום הביטוי רווח בצורתו המשובשת: אם בארזים נפלה שלהבת מה **יגידו** אזובי קיר. [ניתן בו ניקוד חלקי]

11. א. באיזה ביטוי **אין** כל שיבוש?

א. ליישב את ההדורים

ב. עשה לילות כימים

ג. רקם עור וגידים

ד. שוקד על שמריו

ה. פסח על שני הסעיפים

ב. בחרו **שניים** מהביטויים המשובשים וכתבו את הנוסח הנכון שלהם.

תשובה: הנוסח התקין של שאר הביטויים: **ליישר** את ההדורים, **קָרַם** עור וגידים, **שוקט אל שמריו** (או: **קופא על שמריו**), פסח על **שתי** הסעיפים.

12. לפניכם שלושה צמדים בעלי מכנה משותף.

א. השלימו את המילה החסרה בצמד הרביעי (אין צורך לנקד את המילה).

• יוֹם – יוֹם

• חוֹב – חוֹבָה

• כַּת – כַּתָּה

• צפית – צפִּיָּה

ב. מה המכנה המשותף?

תשובה: לשתי המילים בכל צמד יש צורת רבים משותפת בהגייה: 'ימים' היא צורת הרבים של יום (יָמִים) ויום (יָמִים), 'חובות' היא צורת הרבים של חוב

וחובה, 'כיתות' היא צורת הרבים של כת וכיתה, ו'ציפיות' היא צורת הרבים של ציפית וציפייה.

13. לפניכם רשימת מילים:

רֶבַע, מַעֲשֵׂר, אַחַדוֹת, תְּמָנוֹן, מְשָׁנָה, שְׁבוּעוֹת

מה משותף לכל המילים?

תשובה: כל המילים גזרות משמות מספרים: ארבע (רובע), עשר (מעשר), אחד (אחדות), שמונה (תמנון), שניים (משנה), שבע (שבועות).

14. מי אני ומה חידשתי?

לפניכם תשבץ המורכב מחידושי מילים של אחד ממחדשי הלשון. כל חידושי המילים בתשבץ נקלטו בעברית ומשמשים בימינו. עליכם לפתור את התשבץ. אם תפתרו את התשבץ במלואו, ייגלה בטור האנכי המודגש שם המשפחה של האיש שחידש את המילים. כתבו את התשובות בכתיב מלא (למשל "אימא" ולא "אמא").

נ	ו	ח	ר	ק	1				
		ר	ו	ל	ד	ג	מ	2	
				ו					
		ה	ק	ר	ז	מ	3		
				נ	ו	ח	ר	י	4
		נ	ו	ר	פ	י	ע	5	

הגדרות:

1. אני גדול מאוד וצף על פני הים במקומות קרים.
2. נוצרתי מחיבור של שתי מילים (הֶלֶחֶם), ואני מאיר את הדרך לאוניות.
3. אני מתקן שפורצים ממנו מים כלפי מעלה, ואחר כך הם נשפכים לתוך בריכה.
4. אני כתב עת שיוצא לאור אחת לחודש.
5. בעבר קראו לי "עט עופרת".

מי האיש שחידש את המילים בתשבץ?

תשובה: קלזנר. יוסף קלזנר (1874–1958) היה היסטוריון, חוקר ספרות, מרצה, עורך ונשיאו האחרון של ועד הלשון. לקלזנר היה תפקיד פעיל בחידוש הלשון העברית והוא אחראי לחידושן של מילים רבות המשמשות בימינו.

15. לפניכם התרגום המילולי לעברית של כמה צירופים בצ'כית המציינים את שעות היום. השלימו את הטבלה:

הצירוף בצ'כית (מתורגם באופן מילולי)	המשמעות בעברית
שתי דקות לשמונה	שתי דקות לשמונה
עשר דקות לעשר	עשר דקות לעשר
רבע על שש	חמש ורבע
שמונה דקות לרבע על שתיים עשרה	אחת עשרה ושבע דקות
חצי על שבע	שש וחצי
עשר דקות לחצי על חמש	ארבע ועשרים דקות
חצי על עשר	תשע וחצי
תשע דקות לרבע על שש	חמש ושש דקות
רבע על שבע	שש ורבע
חמש דקות לחצי על שתיים עשרה	אחת עשרה ועשרים וחמש דקות

16. ר' יהודה הלוי היה משורר והוגה בספרד המוסלמית במאה השתים עשרה. הוא חיבר ספרים, שירי חול וקודש – וגם חידות. פעמים רבות נהג לרמוז לערכן המספרי של אותיות בגימטרייה.

לפניכם חידה אחת שחיבר ובה דו־שיח קצר בין אישה לאיש.

יַעֲלֵת הַחֵן תִּשְׁאַלְנִי: / "אֶת מִי חֲשַׁקְתְּ בְּצַבָּאוֹת?*"

וְאָמַר לָהּ: "אִם לֹא תִדְעִי – / הֶסִירִי אֶת הַנֶּשֶׁשׁ מֵאוֹת."

(*צַבָּאוֹת = צורת רבים של צַבִּיָּה, נקבה של צָבִי וכינוי לעלמה חיננית)

גלו את תשובת האיש, והסבירו בקצרה כיצד הגעתם אליה. רמז: הפתרון טמון בקריאה דו־משמעית של אחת המילים בחידה.

תשובה: אַתְּ. התשובה טמונה בקריאה דו־משמעית של המילה מֵאוֹת שבמשפט: "הסירי את הנשש מאות". הספרה נֶשֶׁשׁ היא האות ו' בגימטרייה, ואם מסירים אותה מהמילה אוֹת (מֵאוֹת = מ+אוֹת), מקבלים את המילה "את".

17. במהלך שנות ה־30 של המאה ה־19 פיתח סמואל מורס את קוד מורס, מערכת של קווים ונקודות לייצוג אותיות ומספרים, הניתנים לשידור במכשיר טלגרף. ב־1844 נשלחה הודעת הטלגרף הראשונה, לאחר שנחנך קו טלגרף בין וושינגטון לבולטימור, ובה נכתב:

What hath God wrought?

בתרגום לעברית: **מָה פִּעַל אֱלֹהִים?** (במדבר כג, כג)

לפניכם התרגום בעברית כתוב בקוד מורס:

--- -- .---. ---. ---. ---.

א. לפניכם רשימת מילים בעברית. התאימו בין המילה הכתובה עברית לכתיבתה בקוד מורס.

פעולה, תריס, אוכל, הגה, פלוגה, אבא, כותל, מחוג

תריס	5 . - . -	אוכל	1
כותל	6 . -	פלוגה	2
הגה	7 . -	אבא	3
מחוג	8	פעולה	4

ב. לפניכם ביטוי בן שלוש מילים הכתוב בקוד מורס:

...

מהו הביטוי?

תשובה: בירך על המוגמר

18. שאלת נשיא האקדמיה ללשון העברית, פרופ' אהרן ממון:

רב האי גאון (939–1038 לספירה) היה מאחרוני הגאונים בבבל. מלבד פעילותו בתחום ההלכה ובתחום מסירת התלמוד וביאורו, הוא חיבר בשלהי האלף הראשון לספירה מילון מקיף עברי-ארמי שהגדרותיו נכתבו בערבית יהודית. המילון נקרא "פְּתָאב אֶלְחָאִי" (=החיבור המקיף), ואכן הוא מילון כולל ושיטתי לאוצר המילים העברי והארמי שבמקרא ובספרות שנכתבה לאחר המקרא עד ימי הגאון.

הערכים במילונו של האי גאון הובאו בשיטה ייחודית.

לפניכם דוגמה לקבוצת ערכים שהובאו כולם תחת האות **חי"ת** בזה אחר זה:

חט"ל, חל"ט, טח"ל, טל"ח, לח"ט, לט"ח

'חטיל' שם אדם (עזרא ב, נז; נחמיה ז, נט). **חלט** תרגום 'לצמיתות' [...]

טח"ל – 'טחול' (משנה חולין ג, ב) [...]. **טל"ח** בארמית הוא הבשר הפרוס.

א. הביאו שני עקרונות לשיטתו של האי גאון בהצגת הערכים.

תשובה:

- (1) הערכים מוצגים על פי שורשם, והשורשים המורכבים מאותן אותיות מובאים בסדר אֶנְגְרָמָטִי, כלומר כל שיכולי השורש מוצגים ברצף אחד על פי סדר אותיות הא"ב.
- (2) כל ערך מופיע במילון על פי אות השורש המוקדמת שבו, ולכן 'טחול' (מן השורש טח"ל) מופיע באות ח"ת של המילון, אף על פי שהשורש מתחיל באות טי"ת.
- (3) מובאים גם שורשים תאורטיים, כלומר שורשים שאינם משמשים בפועל (למשל, לח"ט ולט"ח).

ב. אילו הייתם כותבים מילון בשיטתו של האי גאון, באיזו **אות** הייתה מופיעה המילה **מְצַעַד**, ומה היה **סדר השורשים** בראש הערך?

תשובה: שורש המילה מְצַעַד הוא צע"ד, ועל כן היא הייתה מובאת תחת האות דל"ת, שהיא האות המוקדמת ביותר בשורש.

סדר השורשים בראש הערך: דע"ץ, דצ"ע, עד"ץ, עצ"ד, צד"ע, צע"ד.